

Julia Panicz

Uniwersytet Wrocławski / University of Wrocław

 <https://orcid.org/0000-0002-2389-5914>

Zarys historii i inwentaryzacja zachowanej infrastruktury sportów zimowych w Karpaczu, Szklarskiej Porębie i Lubawce

Summary

Outline of history and stocktaking of the remaining winter sports infrastructure in Karpacz, Szklarska Poręba and Lubawka

The topic of the article are historical sports facilities located in Karpacz, Szklarska Poręba and Lubawka. An outline of history of the sports infrastructure available at this area is presented. Chosen sport facilities are connected with winters sports, more precisely ski jumps, bobsleigh and sledge tracks. Fundamental aspect are field researches which makes possible to appraise present situation. The inventory carried out by the author gave the opportunity to evaluate the condition and degree of preservation. Photographic documentation was used during the field researches.

Keywords: historic sports facilities, Karpacz, Szklarska Poręba, Lubawka, ski jumps, bobsleigh and sledge tracks, field research, cataloguing

Streszczenie

Tematem artykułu są historyczne obiekty sportowe na terenie Karpacza, Szklarskiej Poręby i Lubawki. Przedstawiony został zarys dziejów zimowej infrastruktury sportowej dostępnej na tych terenach. Wybrane obiekty, tj. skocznie narciarskie oraz tory bobslejo-wo-saneczkowe, związane są z zimowymi dyscyplinami sportowymi. Istotnym aspektem są

przeprowadzone badania terenowe umożliwiające ocenę bieżącej sytuacji. Wykonana przez autorkę inwentaryzacja dała możliwość oceny stanu i stopnia zachowania. Wykorzystana została dokumentacja fotograficzna zrobiona w trakcie badań terenowych.

Słowa kluczowe: historyczne obiekty sportowe, Karpacz, Szklarska Poręba, Lubawka, skocznie narciarskie, tory bobslejowo-saneczkowe, badania terenowe, inwentaryzacja

Wstęp

Przedmiotem artykułu są historyczne obiekty sportowe na terenie Karpacza, Szklarskiej Poręby i Lubawki. Bogata historia sportów zimowych w Karkonoszach skłoniła do przeprowadzenia badań terenowych. Głównym ich celem było odnalezienie obiektów lub pozostałości po nich oraz ocena stanu i stopnia zachowania (więcej na ten temat w dalszej części tekstu). Możliwe stało się także ukazanie rozwoju sportów zimowych w miejscowościach o różnych charakterach. Karpacz i Szklarska Poręba to miejscowości turystyczne z doskonałymi warunkami do uprawiania sportów zarówno na poziomie amatorskim, jak i zawodowym. Natomiast Lubawka przez wiele lat miała charakter przemysłowy, a obecnie jest znana z zespołu kaplic w Kalwarii Lubawskiej na Świętej Górze.

Omówione dzieje przedstawiają rozwój różnych aktywności fizycznych. Pierwsze skoki narciarskie, ślizgi na bobslejach czy jazda na łyżwach przyczyniły się do późniejszej profesjonalizacji tych dyscyplin. Pierwsze obiekty były w pełni naturalne, z czasem, w wyniku dużego zainteresowania turystów, zaczęły powstawać pierwsze stałe obiekty. Często już w pierwszych latach funkcjonowania takie obiekty wymagały pierwszych prac m.in. poprawiających bezpieczeństwo. Rosnące zainteresowanie dyscyplinami pozwalało na wprowadzanie innowacyjnych elementów czy wykonywanie nowych profili zeskoku skoczni narciarskich. Natomiast profesjonalizacja wykorzystywanego sprzętu sportowego pozwoliła także na powiększanie punktów krytycznych w przypadku skoczni narciarskich oraz długości i zakresu trudności w przypadku torów saneczkowo-bobslejowych.

Badania terenowe oraz omówiony zarys dziejów obiektów sportowych pozwalają potraktować znane turystycznie miejscowości w szerszym, a nie jedynie historycznym aspekcie. Obecny stan badań ogranicza się do strony internetowej spisprungchanzen.com, na której możliwe jest odnalezienie poszczególnych obiektów, ich zdjęć historycznych oraz współczesnych, a także krótkich rysów historycznych. Natomiast na stronie internetowej skijumping.pl opublikowany jest *Przewodnik po skoczniach narciarskich* autorstwa Adriana Dworakowskiego, w których przedstawione są rysy historyczne poszczególnych obiektów z podziałem na regiony Polski.

I. Metodologia badań terenowych

Badania terenowe przeprowadzone na terenie Karpacza, Szklarskiej Poręby i Lubawki pozwoliły na odnalezienie pozostałości po historycznych obiektach sportowych oraz na ich zinwentaryzowanie. Dało to możliwość oceny wybranych miejscowości pod kątem uprawianych tam sportów zimowych, a także ukazało ich bogatą historię.

Podjęte działania zostały podzielone na trzy etapy. Pierwszy objął przygotowania do wyjazdu terenowego. Badania terenowe miały na celu stworzenie listy obiektów, pozostałości po obiektach lub terenów, na których takie obiekty się znajdowały. W trakcie tego etapu zostały wykorzystane dostępne materiały źródłowe, tj. publikacja Adriana Dworakowskiego *Przewodnik po polskich skoczniach narciarskich 2013* oraz materiały dostępne w grudniu 2020 r. na stronie internetowej Muzeum Sportu i Turystyki w Karpaczu. Istotnymi źródłami były także materiały ikonograficzne i kartograficzne dostępne na stronach internetowych polska-org.pl oraz fotopolska.eu. Wytypowanie miejsc umożliwiło rozplanowanie trasy przejścia między lokalizacjami. Drugi etap objął wyjazd terenowy. Autorka przeprowadziła badania terenowe w Lubawce 15 września 2020 r., natomiast w Karpaczu i Szklarskiej Porębie 21–23 września 2020 r. Na etapie badań terenowych przydatne były materiały zgromadzone podczas pierwszego etapu, a także mapa współczesna „Mapa turystyczna. Karkonosze”, Skala 1:30 000, wydanie VII, Jelenia Góra, Wydawnictwo Turystyczne PLAN, 2019. Wykonane zostały oględziny obiektów zachowanych, pozostałości po obiektach oraz terenów, na których takie obiekty się znajdowały. To niezwykle istotny aspekt, ponieważ wiele z niegdyś bardzo istotnych dla regionu obiektów sportowych nie przetrwało do dziś. Niewątpliwie każdy z nich przyczynił się zarówno do rozwoju sportów zimowych na tym terenie, jak i do ogólnego rozwoju miejscowości jako ośrodków turystycznych. W wyniku podjętych badań powstała dokumentacja fotograficzna. W porównaniu z historycznymi zdjęciami pozwoliła na wyciągnięcie wniosków na temat działań podejmowanych w celu zachowania infrastruktury sportowej na tym terenie oraz ocenę potencjału w promocji regionu. Głównym kryterium podczas wykonywania dokumentacji fotograficznej było uwzględnienie najważniejszych elementów. W przypadku obiektów, które zachowały się w całości do czasu przeprowadzenia wizji lokalnej, były wykonywane fotografie przedstawiające obiekty w całości. Zdjęcia uwzględniały także elementy, które zwróciły szczególną uwagę, np. ze względu na zły stan zachowania. W przypadku pozostałości po obiektach zostały one udokumentowane w całości. Natomiast przy zachowanych elementach naturalnych bądź dużym przekształceniu terenu wykonane fotografie ukazują obecny wygląd

ich dawnych lokalizacji. Ze względu na długości torów bobslejowych niezbędna okazała się selekcja ich najważniejszych elementów. Została ona dokonana dzięki mapom historycznym oraz opisom zdjęć historycznych. W przypadku pozostałości po torze w Karpaczu oględziny objęły całą jego długość, natomiast tor w Szklarskiej Porębie autorka przeszła od około 2 km powyżej Wodospadu Kamieńczyka do końca toru znajdującego się poniżej Wodospadu Kamieńczyka. Taki przebieg badań wynikał ze specyfikacji tego obiektu, mianowicie na tym odcinku znajdowały się najistotniejsze fragmenty i zakręty tego toru. Autorce udało się dotrzeć do wszystkich obiektów, które zostały wytypowane w pierwszym etapie badań terenowych. Na trzeci etap złożyły się działania mające na celu podsumowanie zebranych zarówno przed wyjazdem, jak i w trakcie materiałów źródłowych. Wykonane zostało zestawienie zdjęć historycznych z dokumentacją fotograficzną autorki. Następnie wykonano opinię w temacie zachowanej infrastruktury sportowej oraz dokonano oceny stanu i stopnia zachowania wybranych obiektów. Przedstawienie wszystkich obiektów sportowych z tego terenu wraz z ich dziejami pozwala na wyciągnięcie wniosków w sprawie zachowywania tego typu infrastruktury i ewentualnych działań podejmowanych celem promocji regionu.

II. Inwentaryzacja zachowanej infrastruktury sportów zimowych w Karpaczu, Szklarskiej Porębie i Lubawce

1. Karpacz

Karpacz leży w Karkonoszach na wysokości 480–885 m n.p.m. W tej miejscowości występuje niższa średnia temperatura oraz silniejsze wiatry w porównaniu do Szklarskiej Poręby. Jest to związane z otwartą ekspozycją dolin i stoków znajdujących się na terenie Karpacza¹. Doskonale warunki do uprawiania sportów zimowych sprawiły, że w sezonie, tj. od Bożego Narodzenia do lutego, organizowano tu imprezy zimowe o różnym zasięgu. Przykładem takich imprez mogą być Silesiady – Akademickie Mistrzostwa Narciarskie, Mistrzostwa Polski Polskiego Związku Narciarskiego, Noworoczne Konkursy Skoków Narciarskich czy Slalom Wiosenny².

¹ A. Hirsch-Tabis, E.K. Tabis, *Karpacz – Krummhübel. Dzieje miasta pod Śnieżką*, Mysłakowice 2005, s. 10; *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, red. M. Staffa, t. III (*Karkonosze*), Warszawa–Kraków 1993, s. 91; T. Steć, *Sudety Zachodnie*, cz. 1 (*Kotlina Jeleniogórska, Karkonosze, Rudawy Janowickiej, Kotlina Kamiennogórska, Czeskie Karkonosze [obszar konwencji]*), Warszawa 1965, s. 158.

² *Rozwój sportu i turystyki w Karpaczu*, http://www.strzelec.wczasy.pl/historia/histb/rzep_1/rzep_1.html (dostęp: 8 VII 2021).

Atrakcją charakterystyczną regionu Karkonoszy były zjazdy na saniach rogatych. Pierwotnie służyły jako środek transportu umożliwiający zwożenie siana lub drewna z wyższych partii lasów. Duże zainteresowanie turystów wpłynęło na rozwój sprzętu umożliwiającego turystyczne zjazdy saniami jednoosobowymi. Atrakcja ta polegała na zorganizowanych zjazdach specjalnymi saniami, z zakrzywionymi z przodu ku górze wysokimi płozami. Zjazdy te odbywały się torach zjazdowych, np. między schroniskami górskimi. Takie kuligi w Karkonoszach organizowane były do roku 1945³.

Warto także wspomnieć, że na terenie Karpacza istniały dwa lodowiska. Pierwsze z nich powstało w wyniku budowy zapory przeciwrumoszowej na rzece Łomnicy w latach 1910–1915. Skutkiem tego działania było jezioro zaporowe, na którym latem pływano na kajakach, natomiast zimą jeżdżono na łyżwach. Drugie lodowisko znajdowało się na Małym Stawie⁴, gdzie rozgrywano krążkowe zawody⁵. Na tym obiekcie odbyły się Łyżwiarские Mistrzostwa Polski w roku 1949⁶, a na lodowisku przy zaporze na Łomnicy – Mistrzostwa Niemiec w roku 1930 oraz Mistrzostwa Polski w łyżwiarstwie szybkim w roku 1949⁷. Według dostępnej ikonografii obiekt ten funkcjonował do lat sześćdziesiątych XX w.⁸

Skocznie narciarskie

Aspektem działającym korzystnie na rozwój Karpacza były walory przyrodnicze. Liczna infrastruktura oraz imprezy sportowe, jakie odbywały się na tym terenie, sprawiły, że ton miasta nadawały sporty zimowe i turystyka⁹. W Karpaczu do roku 1945 znajdowały się trzy, a po roku 1945 – cztery skocznie narciarskie.

³ A. Hirsch-Tabis, E.K. Tabis, *op. cit.*, s. 61; *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, s. 92.

⁴ A. Hirsch-Tabis, E.K. Tabis, *op. cit.*, s. 39, 61; *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, s. 125; *Słynne lodowisko na Łomnicy w Karpaczu*, „Karkonosze Korkontoi Riesengebirge” 2004, nr 3, s. 7.

⁵ Krążkowe zawody polegały na rzucaniu ciężkich krążków po przygotowanym torze lodowym, tak aby krążek przemieścił się na jak najdłuższą odległość.

⁶ A. Hirsch-Tabis, E.K. Tabis, *op. cit.*, s. 152; E. Basałygo, *900 lat Jeleniej Góry, Tędy przeszła historia. Kalendarium wydarzeń w Kotlinie Jeleniogórskiej i jej okolicach*, Jelenia Góra 2010, s. 292; *Rozwój sportu i turystyki...*

⁷ *Krótką historią jednej zimowej dyscypliny sportu*, „Karkonosze Korkontoi Riesengebirge” 2011, nr 10, s. 16–17; *Słynne lodowisko...*, s. 7; *W Karkonoszach zmieniło się wiele... tylko śnieg pozostał ten sam*, „Karkonosze Korkontoi Riesengebirge” 2011, nr 10, s. 14–15.

⁸ *Restauracja „Nad Zaporą” i lodowisko w Karpaczu*, <https://polska-org.pl/6173733,foto.html?idEntity=534878> (dostęp: 8 VII 2021).

⁹ A. Hirsch-Tabis, E.K. Tabis, *op. cit.*, s. 167, 169.

Pierwsza skocznia w Karpaczu powstała w roku 1912. Jej nazwa brzmiała Schneekoppeschanze, co w dosłownym tłumaczeniu oznaczało „Skocznia pod Śnieżką”. W czasach powstania był to nowoczesny obiekt¹⁰. Dodatkowo skocznia ta uznawana jest za pierwszą na tym terenie, ponieważ według kronik we wcześniejszych konstrukcjach używano jedynie śniegu¹¹. Swoją nazwę „Orlinek” zawdzięcza Szkole Orląt „Orlinek”, która funkcjonowała w latach 1945–1946¹². Obiekt ten poddawany był wielokrotnym modernizacjom. Pierwszą przeprowadzono w latach 1919–1920. Kolejna, w roku 1932, objęła podwyższenie skoczni do punktu krytycznego K-45 m, brakuje jednak szczegółowych informacji dotyczących tej przebudowy¹³. Następne prace wykonane zostały po 1945 r., a konsultacje w sprawie projektów wykonywał legendarny Polski skoczek Stanisław „Dziadek” Marusarz. Z tego powodu skocznia została nazwana jego imieniem. Wówczas podwyższono punkt krytyczny do K-47 m¹⁴. W roku 1962 w wyniku wichury konstrukcja uległa zniszczeniu¹⁵. Po tym zdarzeniu drewnianą wieżę zastąpiono metalową. Wszelkie prace wykonała wrocławska firma MEGABUD¹⁶. W latach 1997–1998 podjęto prace mające na celu dostosowanie skoczni do wymogów F.I.S.¹⁷, dzięki czemu już w 1997 r. uzyskane zostało świadectwo homologacji Polskiego Związku Narciarskiego. Następnie w latach 1999–2000, w związku z wymogami F.I.S., kolejny raz podwyższono punkt konstrukcyjny do K-85 m. Obiekt w takim wyglądzie przetrwał

¹⁰ A. Dworakowski, *Przewodnik po polskich skoczniach narciarskich 2013*, s. [25], http://web.archive.org/web/20160304132100/http://skijumping.pl/artykuly/dodatki/przewodnik_2013.pdf (dostęp: 19 XII 2021); A. Hirsch-Tabis, E.K. Tabis, *op. cit.*, s. 160; E. Basałygo, *op. cit.*, s. 215; *Historia karpackiej skoczni*, <https://www.karpacz.pl/historia-karkonoskiej-skoczni/article> (dostęp: 8 VII 2021); *Skoki narciarskie*, [w:] *Wystawa stała*, http://www.muzeum sportu.org/index.php?option=com_content (dostęp: 2 XII 2020); *W Karkonoszach zmieniło się...*, s. 14–15.

¹¹ A. Hirsch-Tabis, E.K. Tabis, *op. cit.*, s. 152.

¹² A. Dworakowski, *op. cit.*, s. [26]; *Historia karpackiej skoczni...*

¹³ A. Dworakowski, *op. cit.*, s. [25]; A. Hirsch-Tabis, E.K. Tabis, *op. cit.*, s. 160; E. Basałygo, *op. cit.*, s. 215; *Historia karpackiej skoczni...*; *Skoki narciarskie...*

¹⁴ A. Dworakowski, *op. cit.*, s. [26]; E. Basałygo, *op. cit.*, s. 274; I. Łaborewicz, *Skocznie narciarskie w śląskich Karkonoszach (III)*, „Sudety. Przyroda. Kultura. Historia” [Wrocław] 2004, nr 36, s. 36; S. Marusarz, Z.K. Rogowski, *Na skoczniach Polski i świata. Wspomnienia Stanisława Marusarza*, wyd. 2 uzup. i popr., Warszawa 1974, s. 183; *Rozwój sportu i turystyki...*; *Z dziejów sportów zimowych w Kotlinie Jeleniogórskiej*, [w:] *Wystawa stała*, http://www.muzeum sportu.org/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=1&Itemid=3&lang=pl (dostęp: 2 XII 2020); *W Karkonoszach zmieniło się...*, s. 14–15.

¹⁵ *Historia karpackiej skoczni...*; *Rozwój sportu i turystyki...*

¹⁶ A. Hirsch-Tabis, E.K. Tabis, *op. cit.*, s. 161; E. Basałygo, *op. cit.*, s. 275; *Rozwój sportu i turystyki...*

¹⁷ F.I.S., oficjalny skrót:

do dziś¹⁸. W roku 2001, wskutek powodzi, uszkodzona została dolna część zeskoku oraz urządzenia naśnieżające. W związku z tym wykonano prace remontowe¹⁹.

Przykładami imprez sportowych organizowanych na tym obiekcie są m.in. „Silesiady”, Mistrzostwa Polski Seniorów w roku 1948, Mistrzostwa Polski Juniorów w roku 1954, Mistrzostwa Dolnego Śląska w roku 1959, Zimowe Igrzyska Młodzieży Szkolnej w roku 1970²⁰, Mistrzostwa Świata Juniorów w roku 2001, Mistrzostwa Polski indywidualne i drużynowe w latach 2004 i 2005²¹. Ostatnimi zawodami, jakie odbyły się na tej skoczni, były zawody w ramach Ogólnopolskiej Olimpiady Młodzieży²². Obecny rekord skoczni należy do Adama Małysza i wynosi 94,5 m²³.

Obecnie skocznia narciarska „Orlinek” nie jest użytkowana zgodnie z pierwotnym założeniem. Jest to bowiem miejsce uprawiania sportów ekstremalnych. Służy jako punkt widokowy, jest miejscem do skoków na bungee oraz od roku 2014 organizowany jest tutaj bieg z zeskoku skoczni na szczyt obiektu – Kill the Devil Hill²⁴.

Obiekt jest dobrze oznakowany zarówno w terenie, jak i na współczesnych mapach. Jego odnalezienie nie powinno sprawiać turystom problemów. Stan ogólny skoczni oceniono na dobry. Opinia poparta jest stanem zachowania poszczególnych elementów. Konstrukcja nie budzi większych zastrzeżeń (il. 1). Widoczne są także możliwości wykorzystania obiektu zarówno dla promocji regionu, jak i wznowienia działalności zgodnej z pierwotnym założeniem. Wymagane byłyby prace porządkowe na zeskoku oraz najbliższego otoczenia. Do najpilniejszych zadań zaliczyć należy remont w dolnej części rozbiegu (il. 2). Niezbędna jest także modernizacja, której celem miałyby być dostosowanie skoczni do obecnych wymogów. Stopień zachowania również oceniono na dobry. Zachowane są wszystkie niezbędne elementy dla obiektów tego typu. W związku z bogatą historią skoczni „Orlinek” widoczny jest duży potencjał we wznowieniu tej dyscypliny sportu na tym terenie.

¹⁸ A. Dworakowski, *op. cit.*, s. [26]; A. Hirsch-Tabis, E.K. Tabis, *op. cit.*, s. 161.

¹⁹ A. Dworakowski, *op. cit.*, s. [26].

²⁰ *Ibidem*; E. Basałygo, *op. cit.*, s. 274; *Rozwój sportu i turystyki...*; I. Łaborewicz, *op. cit.*, s. 36–37; *W Karkonoszach zmieniło się...*, s. 14–15; *Z dziejów sportów zimowych...*

²¹ A. Dworakowski, *op. cit.*, s. [26]; *Historia karpackiej skoczni...*

²² A. Dworakowski, *op. cit.*, s. [27].

²³ *Ibidem*, s. 26; A. Hirsch-Tabis, E.K. Tabis, *op. cit.*, s. 162; E. Basałygo, *op. cit.*, s. 275; *Historia karpackiej skoczni...*; *Skoki narciarskie...*; *W Karkonoszach zmieniło się...*, s. 14.

²⁴ A. Dworakowski, *op. cit.*, s. [26]; idem, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2016*, s. [32], https://www.skijumping.pl/content/przewodnik_2016.pdf (dostęp 19 XII 2021); *Historia karpackiej skoczni...*

1. Skocznia narciarska „Orlinek”. Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

2. Dolna część drewnianego rozbiegu. Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

Na terenie Karpacza istniały jeszcze inne skocznie narciarskie, które nie przetrwały do dziś. W dużej mierze spowodowane to było uszkodzeniami istotnych elementów z uwagi na braki prac remontowych i modernizacyjnych.

Dzięki inicjatywie byłego skoczka narciarskiego Ryszarda Witkego, w latach 1972–1975 powstały dwie skocznie narciarskie igielitowe²⁵. Pierwsza z nich – Karpaczka, o punkcie konstrukcyjnym K-35 m, znajdowała się w centrum miasta. Było to miejsce treningowe i konkursów dla zawodników klubu Śnieżka Karpacz. Została rozebrana w roku 2017²⁶. Skocznia ta wyróżniała się na tle innych tego typu obiektów w Karpaczu ze względu na część rozbiegową znajdującą się na dachu jednego z domów²⁷.

Mimo że skocznia została rozebrana, zastosowano ciekawe rozwiązanie mające na celu informować odwiedzających o istnieniu takiego obiektu. Schody, które niegdyś służyły zawodnikom, zostały przerobione i obecnie wkomponowane w otaczający je park (il. 3). Przy dawnej części służącej do wyhamowywania postawiono kamień z tablicą pamiątkową zawierającą informację o istnieniu skoczni na tym terenie do roku 2017 (il. 4). Tego typu oznakowanie pozwala łatwo zorientować się w terenie i jest pomocne w badaniach terenowych. Teren jest zagospodarowany w ciekawy pod turystycznym kątem sposób.

Druga ze wspomnianych skoczni, nazywana Bobo, miała punkt konstrukcyjny K-15²⁸. Według literatury znajdowała się na stoku obecnego Centrum Sportu i Rekreacji „Kolorowa”²⁹. Był to prawdopodobnie obiekt treningowy, brakuje dat dotyczących zaprzestania użytkowania czy rozebrania. Nie zachowała się także ikonografia.

Kolejnym takim obiektem na terenie Karpacza była skocznia narciarska Kolorowa o punkcie krytycznym K-20 m. Swoją nazwę wzięła od stoku Kolorowa, na którym była zlokalizowana. Nie dysponujemy szczegółowymi informacjami na temat jej działalności, zachowała się jedynie nieliczna ikonografia³⁰. Obecnie teren ten jest zagospodarowany przez Centrum Rekreacji i Sportu „Kolorowa”, co powoduje trudności w dokładnej lokalizacji miejsca (il. 5).

Na terenie obecnego Karpacza Górnego (dawniej Bierutowic) także znajdowała się skocznia narciarska o podwójnej nazwie: Graf-Friedrich-Schanze lub Strietzel-Schanze. Wybudowana została w roku 1930 i miała punkt krytyczny K-30 m.

²⁵ *Nie tylko Orlinek*, <https://www.karpacz.pl/nie-tylko-orlinek/article> (dostęp: 8 VII 2021); *Rozwój sportu i turystyki...*

²⁶ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [27]; *Nie tylko Orlinek...*

²⁷ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [27].

²⁸ *Nie tylko Orlinek...*; *Rozwój sportu i turystyki...*

²⁹ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [27].

³⁰ *Nie tylko Orlinek...*

3. Współczesne schody w miejscu historycznych schodów przy nieistniejącej już skoczni Karpatka. Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

4. Kamień z tablicą pamiątkową skoczni narciarskiej. Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

5. Centrum Rekreacji i Sportu „Kolorowa”, prawdopodobnie dawny teren skoczni narciarskiej „Kolorowa”. Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

Ponownie, jak w przypadku skoczni narciarskiej „Orlinek”, w powojennej odbudowie konsultacji udzielił Stanisław Marusarz. Po przeprowadzonych pracach funkcjonowała ona do lat siedemdziesiątych XX w., a następnie została rozebrana³¹. Do dziś zachowały się jednak betonowe podpory rozbiegu (il. 6). Mimo zmian w terenie, jakie zaszły po budowie hotelu, pozostałości te są możliwe do zlokalizowania.

Tory bobslejowo-saneczkowe

Do roku 1945 w Karpaczu istniały trzy tory saneczkowo-bobslejowe, natomiast po roku 1945 tylko dwa z nich wykorzystywane były zgodnie z ich pierwotnym przeznaczeniem.

Pierwszy tor powstał w 1909 r., miał długość 1510 m, różnica wzniesień wynosiła 165 m. Trasa biegła od dzisiejszego hotelu „Orlinek” do budynku Liceum Ogólnokształcącego³². Służył jako obiekt treningowy, na którym polscy saneczkarze

³¹ *Nie tylko Orlinek...*

³² *Bobsleje*, [w:] *Wystawa stała*, http://www.muzeumsportu.org/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=1&Itemid=3&lang=pl (dostęp: 2 XII 2020); *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, s. 96–97.

przygotowywali się do igrzysk olimpijskich w Sapporo w roku 1972³³. Obecnie możliwe jest odnalezienie koryta dawnego toru, które zachowało się w szczątkowej formie (il. 7).

W latach 1925–1926 powstał drugi taki obiekt³⁴. Zaczynał się w Karpaczu Górnym na Husyckiej Górcie, a swój koniec miał przy zaporze na Łomnicy. Jego długość wynosiła 1560 m, a różnica wzniesień była równa 114 m³⁵. Prawdopodobnie w roku 1948 został przedłużony do 1650 m³⁶. Do roku 1981 był użytkowany jako tor bobslejowy, następnie jako tor saneczkowy³⁷.

Zachowany do dzisiaj tor, ze względu na brak prac remontowych, jest niezdatny do użytkowania. Na poszczególnych odcinkach jest porośnięty roślinnością, co uniemożliwia przejazd zgodnie z jego przeznaczeniem. Zachowane boczne zabezpieczenia wymagają prac naprawczych (il. 8). W celu przygotowania obiektu do użytkowania niezbędne są także prace porządkowe koryta toru. Znajdują się tam bowiem liczne graffiti, napisy, potłuczone szkło oraz części drewnianych elementów (il. 9). Najlepiej zachowanym odcinkiem jest jego dolna część znajdująca się przy zaporze na Łomnicy. Na początku toru nie zachowały się boczne zabezpieczenia zakrętów. Ogólny stopień i stan zachowania jest dostateczny. Prace w terenie ułatwia dostępna kartografia i ikonografia. Dzięki materiałom źródłowym obiekt ten jest łatwy do odnalezienia.

W Karpaczu istniał jeszcze tor saneczkowy – od „Strzechy Akademickiej” do ówczesnego schroniska „Szczęść Boże” (obecnie „Biały Jar”). Prawdopodobnie został wybudowany w roku 1924, a jego długość wynosiła 4500 m³⁸. Nazywany był „Śląską Drogą”. W okresie międzywojennym funkcjonował jako tor saneczkowy, natomiast po 1945 pełnił funkcję traktu turystycznego³⁹.

³³ A. Hirsch-Tabis, E.K. Tabis, *op. cit.*, s. 73.

³⁴ Gabłota w Muzeum Sportu i Turystyki w Karpaczu; *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, s. 92, 181.

³⁵ *Bobsleje...*

³⁶ Gabłota w Muzeum Sportu i Turystyki w Karpaczu; *Rozwój sportu i turystyki...*

³⁷ Gabłota w Muzeum Sportu i Turystyki w Karpaczu.

³⁸ A. Hirsch-Tabis, E.K. Tabis, *op. cit.*, s. 152; *Rozwój sportu i turystyki...*

³⁹ M. Cała, W. Warcholik, *Karkonosze*, Kraków 2005, s. 37; *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, t. III, s. 216; T. Steć, *op. cit.*, s. 178.

6. Pozostałość po skoczni narciarskiej Graf-Friedrich-Schanze, betonowe podpory rozbiegu. Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

7. Pozostałości po torze saneczkowym przy ulicy Olimpijskiej, dawne koryto toru
Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

8. Boczne zabezpieczenia toru bobslejowego
Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

9. Zanieczyszczenia w korycie dawnego toru bobslejowego
Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

2. Szklarska Poręba

Szklarska Poręba to również miejscowość znajdująca się u podnóża Karkonoszy, na wysokości 440–890 m n.p.m.⁴⁰ Miejscowość powstała z osad na porębach, które pojawiły się w wyniku wyrębu drewna, niezbędnego dla potrzeb szklarstwa. Stąd też wzięła swoją nazwę⁴¹. Rok 1842 był bardzo ważnym dla hutnictwa, ponieważ wtedy powstał zakład „Józefina”. W roku 1956 zmieniono jego nazwę na Huta Szkła Kryształowego „Julia”, a także założono filie w Sobieszowie i Piechowicach⁴².

Wspomniane zjazdy na saniach rogatych były atrakcją również w Szklarskiej Porębie. Początkowo, od lat siedemdziesiątych XX w., takie sanie wykorzystywano do zwożenia drewna dla potrzeb miejscowych hut. W późniejszych latach służyły też celom turystycznym, jednak duża wypadkowość wpłynęła na wstrzymanie takiego użytkowania sań na tym terenie⁴³.

Lata dwudzieste i trzydzieste XX w. przyniosły inwestycje na terenie wokół Wodospadu Kamieńczyka. Wówczas powstał kompleks sportowo-turystyczny, który składał się z m.in. tras narciarskich, torów saneczkowych, toru bobslejowego oraz zespołu skoczni narciarskich⁴⁴.

Na terenie Szklarskiej Poręby popularne były także skiboby. Sport ten polegał na „zjeżdżaniu pojazdem przypominającym rower bez zębatek i łańcucha, ale na narciarskich płozach, posiadającym kierownicę, którym zawodnik kierował także przy pomocy niewielkich nart przypiętych do butów”⁴⁵. Organizowano także zawody związane z tą dyscypliną – Ogólnopolskie Zawody w skibobach w latach 1969 i 1970⁴⁶.

⁴⁰ K.R. Mazurski, *Świeradów-Zdrój i okolice. Przewodnik*, wyd. 2 rozszerzone, Warszawa 1986, s. 88; M. Papaj, *Szklarska Poręba i okolice: ilustrowany przewodnik z planem miasta i mapami wycieczek: opis atrakcji w mieście i okolicy: propozycje wycieczek*, Jelenia Góra 2015, s. 4.

⁴¹ K.R. Mazurski, J. Czerwiński, *Góry Izerskie*, Warszawa 1991, s. 38; T. Steć, *op. cit.*, s. 232.

⁴² I. Łaborewicz, P. Wiater, *Szklarska Poręba. Monografia historyczna*, Szklarska Poręba 2011, s. 7; K.R. Mazurski, *op. cit.*, s. 88, 89; idem, J. Czerwiński, *op. cit.*, s. 38.

⁴³ *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, t. I (*Góry Izerskie*), Warszawa–Kraków 1989, s. 101; *ibidem*, t. III, s. 207; P. Wiater, *Zimowe zagospodarowanie sportowo-turystyczne terenów wokół wodospadu Kamieńczyka do 1945 roku*, [w:] *Geoekologiczne problemy Karkonoszy 2003*, Liberec–Vrchlabi 2004, Opera Corcontica, nr 41, s. 509.

⁴⁴ *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, t. III, s. 76; P. Wiater, *op. cit.*, s. 508.

⁴⁵ Cyt. za: I. Łaborewicz, P. Wiater, *op. cit.*, s. 283.

⁴⁶ *Ibidem*.

Miejscowość ta związana jest także z imprezą o nazwie Bieg Piastów. Pierwsza edycja odbyła się 11 kwietnia 1976 r. w Jakuszycach⁴⁷. Nagrody dla uczestników przyznawane są w równych kategoriach, takich jak wiekowa czy brązowa, np. medyków. Bieg odbywa się na różnych dystansach, tj. 50 km podstawowy, 25 i 20 km oraz dostosowanych dla dzieci. Na Polanie Jakuszyckiej od roku 2009 organizowane są także Mistrzostwa Polski w Narciarstwie⁴⁸.

Skocznie narciarskie

Na terenie Szklarskiej Poręby do roku 1945 istniało pięć skoczni narciarskich. Po roku 1945 pozostały cztery takie obiekty.

W roku 1905 powstała skocznia narciarska na Hali Szrenickiej. Była zarówno pierwszą skocznia w Szklarskiej Porębie, jak i pierwszym tego typu obiektem w tym regionie⁴⁹. Rok później odbyły się na niej Mistrzostwa Niemiec. W takiej formie była użytkowana do lat pięćdziesiątych XX w.⁵⁰ Obiekt stał nieużytkowany, a jego stan się pogarszał. W latach 1970–1971 Wojsko z Wojskowym Klubem Sportowym ze Szklarskiej Poręby⁵¹ podjęło się jego odbudowy. Wówczas punkt krytyczny równy był K-40 m. Skocznia wraz z nartostradami miała służyć do treningów kombinacji norweskiej. Po tych działaniach funkcjonowała ona do lat osiemdziesiątych XX w.⁵²

Brak oznaczenia w terenie sprawia trudności w zlokalizowaniu pozostałości po skoczni. W związku z tym przydatna jest mapa współczesna dostępna na stronie internetowej skisprungschanzen.com z dokładną lokalizacją. Zachowały się jedynie elementy naturalne, tj. rozbieg, buła i zeskok. Teren ten jest porośnięty roślinnością, mimo to widoczne są boczne wzmocnienia rozbiegu (il. 10).

⁴⁷ *Ibidem*, s. 333; K.R. Mazurski, *op. cit.*, s. 96.

⁴⁸ I. Łaborewicz, P. Wiater, *op. cit.*, s. 346, 372, 375.

⁴⁹ *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, t. III, s. 78; P. Wiater, *Narty w Karkonoszach – rys historyczny*, <https://www.e-szklarska.com/narty.php> (dostęp: 8 VII 2021); I. Łaborewicz, P. Wiater, *op. cit.*, s. 152; P. Wiater, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 511.

⁵⁰ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [23]; E. Basałygo, *op. cit.*, s. 203.

⁵¹ Wojskowy Klub Sportowy powstał w Szklarskiej Porębie w październiku roku 1968, brakuje szczegółowych informacji dotyczących jego funkcjonowania, natomiast w roku 1973 zmienił nazwę na „Gwardia” Szklarska Poręba.

⁵² I. Łaborewicz, P. Wiater, *op. cit.*, s. 288; *Skocznie narciarskie. Archiwum*, <http://www.skisprungschanzen.com/PL/Skocznie/POL-Polska/D-Dolno%C5%9B1%C4%85skie/Szklarska+Por%C4%99ba/1667-Hala+Szrenicka/> (dostęp: 8 VII 2021).

10. Pozostałości po skoczni narciarskiej na Hali Szrenickiej, zeskok skoczni
Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

Kolejna skocznia narciarska powstała prawdopodobnie w roku 1924. Zlokalizowana na wschodnim stoku poniżej Wodospadu Kamieńczyka. Jej niemiecka nazwa brzmiała Zackefallschanze, co oznaczało Skocznia przy Wodospadzie Kamieńczyka. Jej sztuczny próg miał wysokość 1,5 m⁵³. Jak wskazuje literatura, obiekt ten był niewystarczający dla potrzeb rozwijających się sportów zimowych w Karkonoszach⁵⁴. Niezbędne okazało się wybudowanie skoczni o wyższym progu. Zlokalizowanie terenu, na którym niegdyś znajdowała się skocznia, jest utrudnione przez odgrózenie terenu wokół Wodospadu Kamieńczyka.

⁵³ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [23]; P. Wiater, *Narty w Karkonoszach...*; idem, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 511; *Skocznie narciarskie. Archiwum*, <http://www.skisprungschanzen.com/PL/Skocznie/POL-Polska/D-Dolno-%C5%9B%C4%85skie/Szklarska+Por%C4%99ba/1668-Kamie%C5%84czyk/> (dostęp: 8 VII 2021).

⁵⁴ E. Basałygo, *op. cit.*, s. 203; P. Wiater, *Narty w Karkonoszach...*; idem, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 511.

Zapotrzebowanie na dużą skocznię narciarską w Szklarskiej Porębie doprowadziło do powstania projektu takiego obiektu w latach 1930–1932. Pod tę inwestycję wybrany został północny stok góry Przedział. Obiekt nosił nazwę Himmelsgrund-schanze⁵⁵. Prace przy budowie tej skoczni podzielono na dwa etapy. Pierwszy z nich potrwał do grudnia 1930 r. i objął m.in. prace ziemne obejmujące wysadzenie skał, budowę wieży startowej o konstrukcji drewnianej, rozbiegu oraz trybun. Jesienią roku 1931 podjęto się pierwszych napraw profilu skoczni⁵⁶. W drugim etapie, trwającym do października roku 1931, powstały podesty startowe o wysokościach 18, 14 i 10,5 m. Wówczas punkt krytyczny równy był K-60 m⁵⁷. Rozwiązaniem innowacyjnym była drewniana tablica znajdująca się przy progu. Informowała ona o kolejności zawodników. Dodatkowo na trybunach umieszczony został system nagłaśniający⁵⁸. Poszerzenie infrastruktury sportowej Szklarskiej Poręby dało możliwość ubiegania się o organizację igrzysk olimpijskich w Karkonoszach w roku 1936. Jednak mimo starań władz, prawo to uzyskało Garmisch-Partenkirchen. Natomiast w Szklarskiej Porębie odbyły się eliminacje do niemieckiej kadry olimpijskiej⁵⁹. W późniejszych latach przy modernizacji m.in. doprowadzona została linia telefoniczna i zmieniono profil zeskoku⁶⁰. Po roku 1945 obiekt należał do Klubu Sportowego „Szrenica”⁶¹, a jego nazwę zmieniono na Skocznię przy Owczych Skałach⁶². W roku 1956 wykonana została przebudowa, po której punkt krytyczny wynosił K-68 m. Po tej modernizacji cyklicznie odbywały się tam Mistrzostwa Polski w skokach narciarskich⁶³. W latach siedemdziesiątych po zachodniej stronie Skoczni przy Owczych Skałach wybudowana została skocznia młodzieżowa. Powstała

⁵⁵ E. Basalygo, *op. cit.*, s. 203; *Olimpijskie aspiracje Szklarskiej Poręby*, <https://siczkawbok.wordpress.com/2016/07/26/olimpijskie-aspiracje-szklarskiej-poreby/> (dostęp: 8 VII 2021); P. Wiater, *Narty w Karkonoszach...*; idem, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 511.

⁵⁶ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [24]; P. Wiater, *Narty w Karkonoszach...*; idem, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 511.

⁵⁷ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [23]; *Olimpijskie aspiracje...*; P. Wiater, *Narty w Karkonoszach...*; idem, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 512.

⁵⁸ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [24]; *Olimpijskie aspiracje...*; P. Wiater, *Narty w Karkonoszach...*; idem, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 512.

⁵⁹ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [24]; *Olimpijskie aspiracje...*; P. Wiater, *Narty w Karkonoszach...*

⁶⁰ P. Wiater, *Narty w Karkonoszach...*; idem, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 512–513.

⁶¹ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [25].

⁶² *Olimpijskie aspiracje...*; P. Wiater, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 513.

⁶³ I. Laborewicz, P. Wiater, *op. cit.*, s. 243; M. Papaj, *op. cit.*, s. 6; *Olimpijskie aspiracje...*; P. Wiater, *Narty w Karkonoszach...*; idem, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 513; *Olimpijskie aspiracje...*

także infrastruktura towarzysząca w postaci spalinowego wyciągu dla skoczków⁶⁴. Instytucją, która jako ostatnia zarządzała obiektem, był Jeleniogórski Ośrodek Sportu i Rekreacji. Skocznia została rozebrana w połowie lat siedemdziesiątych XX w. Powodem było zagrożenie wynikające z uszkodzonych w wyniku wichury elementów⁶⁵.

W roku 1932 odbył się konkurs skoków do kombinacji klasycznej o Mistrzostwo Niemiec⁶⁶. Natomiast od roku 1947 organizowany tu był konkurs noworoczny⁶⁷ i tak edycję w 1949 roku zorganizował Klub Sportowy „Szrenica”, a w roku 1950 organizacją zajął się ZKS Unia. Innymi imprezami sportowymi były: w roku 1954 mistrzostwa narciarskie Dolnego Śląska oraz w roku 1956 mistrzostwa Polski w konkurencjach klasycznych⁶⁸. Prawdopodobnie ostatnie zawody, jakie odbyły się na tym obiekcie, to „Puchar Karkonoszy” zorganizowany w roku 1973⁶⁹.

Obecnie dawny teren, na którym znajdowała się skocznia przy Owczych Skalach, jest porośnięty roślinnością. Aby dotrzeć do dokładnej lokalizacji, trzeba przejść tereny bagniste. Zastosowane zostało także oznakowanie obiektu w postaci tabliczki zawieszanej na jednym z drzew po lewej stronie. Natomiast po prawej stronie zeskoku, również na drzewie, umieszczone zostały historyczne narty. W związku z rozebraniem konstrukcji obiektu jedyne pozostałości, jakie można zobaczyć, mają charakter naturalny. Są to zeskok skoczni i strefa lądowania (il. 11). Niewątpliwie był to bardzo ważny obiekt w historii sportu na terenie Szklarskiej Poręby.

W Szklarskiej Porębie powstała także skocznia zlokalizowana w dzielnicy Biała Dolina. Prace przeprowadzono w latach 1926–1927. Obiekt ten służył jako miejsce zawodów i konkursów⁷⁰. Ze względu na zły stan techniczny skocznia ta została

⁶⁴ P. Wiater, *Narty w Karkonoszach...*

⁶⁵ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [25]; *Olimpijskie aspiracje...*; P. Wiater, *Narty w Karkonoszach...*; idem, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 513.

⁶⁶ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [23]; P. Wiater, *Narty w Karkonoszach...*; idem, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 512.

⁶⁷ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [25]; I. Łaborewicz, P. Wiater, *op. cit.*, s. 203.

⁶⁸ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [25]; E. Bałasygo, *op. cit.*, s. 275; I. Łaborewicz, P. Wiater, *op. cit.*, s. 242. W związku z brakiem dostępu do programu tych imprez sportowych nie ma możliwości weryfikacji rozgrywanych dyscyplin. Dostępne źródła rozgraniczają mistrzostwa narciarskie od mistrzostw w konkurencjach klasycznych.

⁶⁹ E. Bałasygo, *op. cit.*, s. 275; I. Łaborewicz, P. Wiater, *op. cit.*, s. 283; P. Wiater, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 513.

⁷⁰ T. Przerwa, *Między lękiem a zachwytem. Sporty zimowe w śląskich Sudetach i ich znaczenie dla regionu (1945 r.)*, Wrocław 2012, s. 138–139.

rozebrana w 1961 r. Jeszcze tego samego roku podjęto się jej odbudowy. Wówczas miała naturalny rozbieg, kamienny próg⁷¹ i służyła jako obiekt treningowy⁷².

11. Skocznia przy Owczych Skałach, zeskok skoczni i strefa lądowania
Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

⁷¹ *Skocznie narciarskie. Archiwum*, <http://www.skisprungschanzen.com/PL/Skocznie/POL-Polska/D-Dolno%C5%9B1%C4%85skie/Szklarska+Por%C4%99ba/0684-Bia%C5%82a+Dolina/> (dostęp: 8 VII 2021).

⁷² I. Łaborewicz, P. Wiater, *op. cit.*, s. 287.

W lokalizacji skoczni w terenie ponownie pomocna jest mapa znajdująca się na stronie internetowej [skisprungschanze.com](http://www.skisprungschanze.com). Zachowały się jedynie elementy naturalne, tj. rozbieg i zeskok (il. 12). Najbliższa okolica porośnięta jest roślinnością. Natomiast zauważalne ślady na dawnym zeskoku wskazują na wykorzystanie tego terenu przez motocykle itp.

Ostatnia wskazywana przez literaturę skocznia narciarska znajdowała się przy ulicy Mickiewicza⁷³. Nosiła także nazwę „Pod Jaworem”, prawdopodobnie powstała jeszcze przed rokiem 1945. Podobnie jak skocznia w Białej Dolinie została odbudowana w roku 1961. Przypuszczalnie była kilkakrotnie poddawana modernizacjom w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych⁷⁴.

Obecnie w terenie odnaleźć można kamienny próg porośnięty roślinnością. Dodatkowo dobudowana została przybudówka na drewno (il. 13). Dzięki mapom współczesnym dotarcie do obiektu nie sprawia problemów. Brakuje jednak tabliczek informacyjnych.

Tor bobslejowo-saneczkowy oraz tor bobslejowy

W Szklarskiej Porębie do roku 1945 funkcjonowały dwa tory saneczkowo-bobslejowe. Po roku 1945 istniał jeden tor saneczkowo-bobslejowy.

Pierwszy tor saneczkowy powstał w roku 1910. Miał długość 1620 m, a jego trasa kończyła się przy hotelu „Lindenhof” (dzisiejszy Wojskowy Dom Wypoczynkowy „Śnieżynka” przy ulicy Turystycznej)⁷⁵.

W latach 1925–1926 powstał nowoczesny tor bobslejowy. Na tę inwestycję przeznaczono północny stok góry Przedział⁷⁶. Niemiecka nazwa brzmiała Zackefallbobbahn, co oznaczało Tor bobslejowy przy Wodospadzie Kamieńczyk. Tor został oficjalnie otwarty w Boże Narodzenie w 1925 r. Początek trasy znajdował się na Hali Szrenickiej, natomiast kończył poniżej Wodospadu Kamieńczyka. Zatem długość toru wynosiła 2100 m. Miał on siedem zakrętów z zabezpieczeniami bocznymi na krzywiznach. Innowacyjnym i bardzo interesującym elementem był zakręt o dwóch promieniach (górny 12 m, dolny 11 m), nazywany „S zakrętem”. Obiekt charakteryzował się szeroką infrastrukturą towarzyszącą: stanowiskami

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*; *Skocznie narciarskie. Archiwum*, <http://www.skisprungschanzen.com/PL/Skocznie/POL-Polska/D-Dolno%C5%9B%C4%85skie/Szklarska+Por%C4%99ba/0673-Pod+Jaworem/> (dostęp: 8 VII 2021).

⁷⁵ I. Łaborewicz, P. Wiater, *op. cit.*, s. 130; P. Wiater, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 510.

⁷⁶ P. Wiater, *Zimowa infrastruktura Szklarskiej Poręby do 1945 r.*, [w:] *Szklarska Poręba: monografia historyczna*, Szklarska Poręba 2011, s. 428.

12. Pozostałości po skoczni narciarskiej w Białej Dolinie, prawdopodobnie bula, zeskok i strefa lądowania. Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

13. Pozostałości po skoczni narciarskiej przy ul. Mickiewicza – kamienny próg
Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

14. Pozostałości po torze bobslejowym na górze Przedział, koryto toru oraz zabezpieczenie boczne zakrętu. Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

obserwacyjnymi z telefonami, siecią wodociągów umożliwiającą oblodzenie toru oraz wyciągiem elektrycznym ułatwiającym przetransportowanie bobslei z założą⁷⁷. Po roku 1945 obiekt przestał być użytkowany ze względu na problemy finansowe lokalnego klubu. Brak przeprowadzanych prac remontowych wpłynął na zły stan techniczny⁷⁸.

Dawny tor bobslejowy jest uwzględniany zarówno na mapach historycznych, jak i tych współczesnych. Ponadto na wysokości Wodospadu Kamieńczyka umieszczona została niewielka tabliczka informacyjna. Stan i stopień zachowania oceniono na dostateczny. Koryto dawnego toru w większej części jest czytelne. Mimo to brak prac remontowych oraz długi okres nieużytkowania obiektu sprawił, że nie jest on obecnie zdalny do użytkowania zgodnie z jego przeznaczeniem. Odcinek powyżej Wodospadu Kamieńczyka jest w znacznie lepszym stanie niż ten poniżej. Górny odcinek w większej liczbie ma zachowane zabezpieczenia kamienne

⁷⁷ I. Łaborewicz, P. Wiater, *op. cit.*, s. 142, 145, 148; *Olimpijskie aspiracje...*; P. Wiater, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 510.

⁷⁸ *Olimpijskie aspiracje...*; P. Wiater, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 510.

15. Pozostałości po torze bobslejowym na górze Przedział – odcinek poniżej Wodospadu Kamieńczyka. Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

zakrętów (il. 14). Zauważalne są także pozostałości po systemie wodociągowym. Tor przebiegał pod drewnianym mostem, który w późniejszych latach zastąpiono murem. Dolny odcinek jest w dużej mierze porośnięty roślinnością leśną (il. 15).

W miejscowości tej organizowane były liczne imprezy sportowe, m.in. Mistrzostwa Niemiec w saneczkarstwie w latach 1922, 1926, 1933 i 1935, Mistrzostwa Europy w saneczkarstwie w roku 1928⁷⁹, Mistrzostwa Świata w bobslejowych dwójkach w roku 1932 i Mistrzostwa Świata w bobslejach w roku 1933⁸⁰.

Literatura wskazuje także na istnienie toru bobslejowego od Zbójceckich Skałek do ul. Mickiewicza. Miał długość 750 m. Prawdopodobnie istniał w latach 1945–1971. W roku 1960 przy okazji przeprowadzanego remontu zdecydowano się na instalację oświetlenia⁸¹.

⁷⁹ I. Łaborewicz, P. Wiater, *op. cit.*, s. 135, 142

⁸⁰ *Ibidem*, s. 142, 145, 148; *Olimpijskie aspiracje...*; P. Wiater, *Zimowe zagospodarowanie...*, s. 510.

⁸¹ I. Łaborewicz, P. Wiater, *op. cit.*, s. 283.

3. Lubawka

Lubawka jest miejscowością położoną u podnóża Gór Kruczych na wysokości 490–510 m n.p.m.⁸², w której znajdują się rezerwat przyrody „Kruczy Kamień”, zabytkowa aleja lipowa w Ulanowicach oraz kompleks kalwaryjny i rekreacyjno-narciarski na Świętej Górze⁸³. Początkowo miejscowość, ze względu na swoje dogodne położenie, miała charakter przemysłowy. Po wojnie trzydziestoletniej (1618–1648) produkowano i handlowano tutaj płótnami⁸⁴. W okresie międzywojennym w Lubawce zaczęła powstawać infrastruktura sportowa. Wówczas wybudowano skocznię narciarską oraz zespół obiektów sportowych obejmujący stadion sportowy z trzema pełnowymiarowymi boiskami, kortami tenisowymi oraz zapleczem sanitarno-klubowym. Początkowo służyły one jako obiekty przygotowawcze dla niemieckiej kadry do igrzysk olimpijskich w Garmisch-Partenkirchen w roku 1936⁸⁵. W późniejszym okresie kompleks ten służył organizacjom młodzieżowym jako ośrodek szkoleniowo-rekreacyjny⁸⁶. Na stoku Świętej Góry do dzisiaj funkcjonuje wyciąg narciarski ułatwiający zjazdy z ponad trzykilometrowej nartostrady. Istniała tam także mniejsza naturalna skocznia narciarska o punkcie krytycznym K-30 m⁸⁷.

Cechy, które sprzyjają rozwojowi turystyki na tym terenie, to bliskość przejścia granicznego z Republiką Czeską, baza sportowo-rekreacyjna, oznakowane ścieżki dydaktyczne oraz trasy rowerowe⁸⁸.

⁸² E. Deptuła, *Lubawka. Monografia historyczna miasta*, Lubawka 1991, s. 5; T.P. Prociak, *Lubawka i okolice. Cztery pory roku*, Lubawka 2005, s. 4; T. Steć, *op. cit.*, s. 321.

⁸³ *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, t. VIII (*Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory*), Wrocław 1997, s. 204–205; *ibidem*, t. IX (*Góry Kamienne*), Wrocław 1996, s. 25; *Kamienna Góra. Monografia geograficzno-historyczna miasta i okolicy*, red. S. Michalkiewicz, Wrocław 1985, s. 25; T. Steć, *op. cit.*, s. 322.

⁸⁴ E. Deptuła, *op. cit.*, s. 22, 28–29, 35, 40–41, 46–47.

⁸⁵ Dostępne źródła (T.P. Prociak, *op. cit.*, s. 10; *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, t. VIII, s. 211) wskazują, że obiekty te służyły sportowcom niemieckim do przygotowań na olimpiadę w Berlinie w roku 1936. Natomiast zimowe igrzyska olimpijskie w roku 1936 odbyły się w Garmisch-Partenkirchen. Zatem skocznia narciarska służyła do przygotowań do igrzysk olimpijskich w Garmisch-Partenkirchen w roku 1936.

⁸⁶ T.P. Prociak, *op. cit.*, s. 10; *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, t. VIII, s. 211.

⁸⁷ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [29]; E. Deptuła, *op. cit.*, s. 140.

⁸⁸ E. Deptuła, *op. cit.*, s. 153; T.P. Prociak, *op. cit.*, s. 23.

Skocznia narciarska

W roku 1923 miejscowy klub narciarski podjął się działania mającego na celu znalezienie odpowiedniego terenu pod budowę skoczni narciarskiej. Wymagany był m.in. odpowiedni czasookres zalegania pokrywy śnieżnej. Pod tę inwestycję wybrany został północny stok Kruczej Skały. Działania rozpoczęły prace ziemne i wysadzenie skał. Obiekt powstał w 1924 r., a jego oficjalne otwarcie odbyło się w listopadzie tego samego roku⁸⁹. Obiektem zainteresowano się po roku 1945. Z tego względu w roku 1949 przeprowadzony został remont obiektu⁹⁰. Skocznia z tego regionu planowano wykorzystać w celu rozwoju narciarstwa. Wówczas obiekt w Lubawce miał punkt krytyczny K-40 m, a mimo to został uznany przez Polski Związek Narciarski jako odpowiedni dla organizacji zawodów sportowych⁹¹.

Zawody sportowe, jakie się tutaj odbyły, to m.in. konkurs z okazji 38 rocznicy powstania Armii Czerwonej w roku 1956⁹², mistrzostwa Dolnego Śląska⁹³ w roku 1931⁹⁴. W roku 1978 Lubawka była organizatorem części konkursów w ramach Ogólnopolskiej Spartakiady Młodzieży. Po sukcesie związanym z tymi zawodami podjęto się prac przygotowawczych do następnej edycji. Konieczna była rozbudowa obiektu, co było możliwe dzięki uprzejmości nadleśnictwa. Wysadzono około 3500 m³ ziem i skał, dzięki czemu skocznia uzyskała punkt krytyczny K-85 m. Powstała także infrastruktura towarzysząca w postaci pomostów dla sędziów odległościowych i wieży sędziowskiej⁹⁵. Kolejno w roku 1988 Lubawka zaangażowała się w Ogólnopolską Spartakiadę Młodzieży w Sportach Zimowych organizowaną przez województwo wałbrzyskie. Podjęto się organizacji konkursu skoków i dwuboju. Wybudowano trasę biegową w najbliższym otoczeniu skoczni, szatnie dla zawodników, budki startowe dla sędziów oraz zaczepowy wyciąg⁹⁶. W roku 1998

⁸⁹ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [28]; E. Deptuła, *op. cit.*, s. 138; *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, t. VIII, s. 211.

⁹⁰ E. Basałygo, *op. cit.*, s. 276; I. Łaborewicz, *op. cit.*, s. 37.

⁹¹ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [28]; E. Deptuła, *op. cit.*, s. 139; E. Basałygo, *op. cit.*, s. 276; I. Łaborewicz, *op. cit.*, s. 37; *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, t. IX, s. 123.

⁹² A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [28]; E. Deptuła, *op. cit.*, s. 139; E. Basałygo, *op. cit.*, s. 276; I. Łaborewicz, *op. cit.*, s. 37; *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, t. IX, s. 123.

⁹³ Dostępne źródła, zarówno literatura przedmiotu, jak i internetowe, wskazują na nazwę „mistrzostwa Dolnego Śląska”.

⁹⁴ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [28]; E. Deptuła, *op. cit.*, s. 139; *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, t. IX, s. 123.

⁹⁵ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [28]; E. Deptuła, *op. cit.*, s. 140; E. Basałygo, *op. cit.*, s. 276; *Słownik geografii turystycznej Sudetów...*, t. IX, s. 123.

⁹⁶ E. Deptuła, *op. cit.*, s. 140.

miasto Jelenia Góra było organizatorem IV Olimpiady Młodzieży w Sportach Zimowych. Ponownie konkurs skoków odbył się w Lubawce⁹⁷. Przystąpiono do „przeprofilowania krzywej przejściowej z rozbiegu na próg, wybudowano wieże startowe w konstrukcji drewnianej ze stanowiskami startowymi, zainstalowano światła startowe, przeprofilowano górną część zeskoku poprzez zdjęcie ok. 200 m³ ziemi, uformowano przeciwstok na końcu wybiegu, odremontowano schody stalowe, wykonano ekspertyzy wytrzymałościowe wieży sędziowskiej, dokonano remontu zachowawczego wieży ze wzmocnieniami, wybudowano też wieżyczki dla trenerów”⁹⁸. Obiekt był poddawany kolejnym modernizacjom, tj. w roku 2002, po czym skocznia została oficjalnie otwarta podczas Ogólnopolskiej Olimpiady Młodzieży. Następna edycja tej imprezy odbyła się w sezonie 2010/2011⁹⁹. Natomiast ostatnie prace remontowe przeprowadzono w roku 2016, gdy wykonano nowy rozbieg, bandy oraz poprawiono grzbiet skoczni. Podczas oficjalnego otwarcia w lutym roku 2016 nadana została nazwa „Krucza Skała w Lubawce”¹⁰⁰.

Obecnie skocznia ma punkt krytyczny K-85 m, a jej wysokość jest równa HS-94 m. Rekord skoczni wynosi 96 m i został uzyskany w roku 2010 przez Jakuba Kota¹⁰¹. W roku 2021 ukazał się artykuł, który przedstawia plan rozwoju dolnośląskiego centrum skoków w Lubawce do 2030 r. Uwzględnia on remont skoczni K-85 m, budowę skoczni K-19 m oraz systemu sztucznego naśnieżania. Planowana jest organizacja Ogólnopolskiej Olimpiady Młodzieży w roku 2022 oraz budowa skoczni K-7 m¹⁰².

Skocznia narciarska w Lubawce jest bardzo dobrze oznakowana w postaci znaków drogowych na terenie miejscowości. Od ostatniej modernizacji minęło pięć lat, jednak widoczne są elementy wymagające remontu. Stopień zachowania oceniam na dobry, ponieważ wygląd obiektu jest czytelny w przestrzeni (il. 16). Rozbieg, zeskok oraz bandy boczne to części, które wymagałyby uporządkowania. Ze względu na duże znaczenie tych elementów stan zachowania jest dostateczny. Nie organizowano tu imprez sportowych, ponieważ brakowało pokrywy śnieżnej, a jednocześnie zauważono spadek popularności skoków narciarskich na terenie Dolnego Śląska. Skocznia ta z pewnością daje możliwość promocji regionu. Jest to ważny element historii sportu w Lubawce.

⁹⁷ A. Dworakowski, *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2013...*, s. [28].

⁹⁸ Cyt. za: *ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ Informacja pod zdjęciem skoczni na portalu: <https://polska-org.pl/6067765,foto.html?idEntity=527403> (dostęp: 8 VII 2021)

¹⁰¹ Tablica informacyjna znajdująca się pod skocznią narciarską w Lubawce.

¹⁰² *Wielkie plany na Dolnym Śląsku – Lubawka czolowym ośrodkiem skoków narciarskich*, <https://www.skijumping.pl/wiadomosci/29500/wielkie-plany-na-dolnym-slasku---lubawka-czolowym-osrodkiem-skokow-narciarskich/> (dostęp: 8 VII 2021).

16. Skocznia narciarska Krucze Skały w Lubawce
Fot. J. Panicz, wrzesień 2020 r.

Zakończenie

Omówione dzieje Karpacza, Szklarskiej Poręby i Lubawki ukazują bogatą historię sportów zimowych w regionie karkonosko-izerskim. Przedstawiony został zarys historii miejscowości turystycznych, jakimi są Karpacz i Szklarska Poręba, oraz miejscowości przemysłowej – Lubawki. W związku z brakiem działań wojennych na tych terenach obiekty te po roku 1945 nie były zniszczone. Jednak mimo to brak funduszy na modernizację doprowadził do znacznych ubytków w konstrukcjach.

Przeprowadzone badania terenowe umożliwiły ocenę zachowanej infrastruktury pod kątem stanu i stopnia zachowania. Inwentaryzacja dała pełny obraz zachowanych obiektów, pozostałości po nich lub sposobie zagospodarowania terenów, na których takie obiekty się znajdowały. Dostępne zdjęcia historyczne w zestawieniu z dokumentacją fotograficzną wykonaną podczas wyjazdów terenowych ukazują zmiany, jakie zachodziły na przestrzeni lat.

Z powodu zbyt dużych kosztów utrzymania, braku przeprowadzanych prac remontowych czy dogodnych warunków atmosferycznych wiele z omawianych obiektów nie przetrwało do dziś. Jest to niewątpliwie duża strata dla tych miej-

scowości. W kilku przypadkach zastosowane zostały ciekawe rozwiązania, mające na celu informowanie o istnieniu takich obiektów. Przykładem takiego działania jest skocznia Karpatka w Karpaczu. Obiekt został rozebrany, jednak w miejsce dawnych schodów dla zawodników powstały schody wkomponowane w obecny wygląd otaczającego parku. Dodatkowo teren oznakowany jest przez tablicę informacyjną na kamieniu znajdującym się przy miejscu do wyhamowywania. Znakowanie obiektów zastosowane jest także w przypadku obiektów w Szklarskiej Porębie, tj. dawnego toru bobslejowo-saneczkowego oraz skoczni narciarskiej przy Owczych Skałach. Innym przykładem zagospodarowania infrastruktury jest zmiana pierwotnego przeznaczenia. Skocznia narciarska Orlinek w Karpaczu obecnie funkcjonuje jako punkt widokowy oraz miejsce przystosowane do uprawiania sportów ekstremalnych. Natomiast tor bobslejowy przy zaporze na Łomnicy w Karpaczu wymagałby jedynie modernizacji, która dostosowałaby obiekt do obecnych wymogów. W przypadku jednej z omawianych skoczni powstał plan zagospodarowania terenu oraz przywrócenia skoków narciarskich na tym terenie. Jest to skocznia narciarska w Lubawce, a biorąc pod uwagę głęboko zakorzenioną historię sportu, jest to interesująca propozycja zagospodarowania terenu. Podejmowane działania dają możliwość promocji regionu oraz poszerzenia oferty atrakcji turystycznych.

Bibliografia (Bibliography)

Opracowania

Basalygo E., *900 lat Jeleniej Góry, Tędy przeszła historia. Kalendarium wydarzeń w Kotlinie Jeleniogórskiej i jej okolicach*, Jelenia Góra 2010.

Cała M., Warcholik W., *Karkonosze*, Kraków 2005.

Deptuła E., *Lubawka. Monografia historyczna miasta*, Lubawka 1991.

Hirsch-Tabis A., Tabis K.E., *Karpacz – Krummhübel. Dzieje miasta pod Śnieżką*, Mysłakowice 2005.

Kamienna Góra. Monografia geograficzno-historyczna miasta i okolicy, red. S. Michalkiewicz, Wrocław 1985.

Krótką historia jednej zimowej dyscypliny sportu, „Karkonosze Korkontoi Riesengebirge” 2011, nr 10, s. 16–17.

Łaborewicz I., *Skocznie narciarskie w śląskich Karkonoszach (III)*, „Sudety. Przyroda. Kultura. Historia” [Wrocław] 2004, nr 36, s. 36–37.

Łaborewicz I., Wiater P., *Szklarska Poręba. Monografia historyczna*, Szklarska Poręba 2011.

- Marusarz S., Rogowski K.Z., *Na skoczniach Polski i świata. Wspomnienia Stanisława Marusarza*, wyd. 2 uzupełn. i popr., Warszawa 1974.
- Mazurski R.K., *Świeradów-Zdrój i okolice. Przewodnik*, wyd. 2 rozszerzone, Warszawa 1986.
- Mazurski R.K., Czerwiński J., *Góry Izerskie*, Warszawa 1991.
- Papaj M., *Szklarska Poręba i okolice: ilustrowany przewodnik z planem miasta i mapami wycieczek: opis atrakcji w mieście i okolicy: propozycje wycieczek*, Jelenia Góra 2015.
- Prociak P.T., *Lubawka i okolice. Cztery pory roku*, Lubawka 2005.
- Przerwa T., *Między lękiem a zachwytem. Sporty zimowe w śląskich Sudetach i ich znaczenie dla regionu (1945 r.)*, Wrocław 2012.
- Słownik geografii turystycznej Sudetów*, red. M. Staffa, t. I (*Góry Izerskie*), Warszawa–Kra-ków 1989.
- Słownik geografii turystycznej Sudetów*, red. M. Staffa, t. III (*Karkonosze*), Warszawa–Kra-ków 1993.
- Słownik geografii turystycznej Sudetów*, red. M. Staffa, t. VIII (*Kotlina Kamiennogórska, Wzgórze Bramy Lubawskiej, Zawory*), Wrocław 1997.
- Słownik geografii turystycznej Sudetów*, red. M. Staffa, t. IX (*Góry Kamienne*), Wrocław 1996.
- Słynne lodowisko na Łomnicy w Karpaczu*, „Karkonosze Korkontoi Riesengebirge” 2004, nr 3, s. 7.
- Stec T., *Sudety Zachodnie*, cz. 1 (*Kotlina Jeleniogórska, Karkonosze, Rudawy Janowickiej, Kotlina Kamiennogórska, Czeskie Karkonosze [obszar konwencji]*), Warszawa 1965.
- W Karkonoszach zmieniło się wiele... tylko śnieg pozostał ten sam*, „Karkonosze Korkontoi Riesengebirge” 2011, nr 10, s. 14–15.
- Wiater P., *Zimowa infrastruktura Szklarskiej Poręby do 1945 r.*, [w:] *Szklarska Poręba: monografia historyczna*, Szklarska Poręba 2011, s. 426–432.
- Wiater P., *Zimowe zagospodarowanie sportowo-turystyczne terenów wokół wodospadu Kamińczyka do 1945 roku*, [w:] *Geoekologiczne problemy Karkonoszy 2003*, Liberec–Vrchlabi 2004, Opera Corcontica, nr 41, s. 508–514.

Netografia

- Bobsleje*, [w:] Wystawa stała, http://www.muzeumsportu.org/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&cid=1&Itemid=3&lang=pl (dostęp: 2 XII 2020).
- Dworakowski A., *Przewodnik po polskich skoczniach narciarskich 2013*, http://web.archive.org/web/20160304132100/http://skijumping.pl/artykuly/dodatki/przewodnik_2013.pdf (dostęp: 19 XII 2021).
- Dworakowski A., *Przewodnik po skoczniach narciarskich 2016*, https://www.skijumping.pl/content/przewodnik_2016.pdf (dostęp 19 XII 2021).

- Historia karpackiej skoczni*, <https://www.karpacz.pl/historia-karkonoskiej-skoczni/article> (dostęp: 8 VII 2021).
- Nie tylko Orlinek*, <https://www.karpacz.pl/nie-tylko-orlinek/article> (dostęp: 8 VII 2021).
- Olimpijskie aspiracje Szklarskiej Poręby*, <https://sciezkawbok.wordpress.com/2016/07/26/olimpijskie-aspiracje-szklarskiej-poreby/> (dostęp: 8 VII 2021).
- Restauracja „Nad Zaporą” i lodowisko w Karpaczu*, <https://polska-org.pl/6173733,foto.html?idEntity=534878> (dostęp: 8 VII 2021).
- Rozwój sportu i turystyki w Karpaczu*, http://www.strzelec.wczasy.pl/historia/histb/rzep_1/rzep_1.html (dostęp: 8 VII 2021).
- Skocznie narciarskie. Archiwum*, <http://www.skisprungschanzen.com/PL/Skocznie/POL-Polska/D-Dolno%C5%9Bl%C4%85skie/> (dostęp: 8 VII 2021).
- Skoki narciarskie*, [w:] *Wystawa stała*, http://www.muzeumsportu.org/index.php?option=com_content (dostęp: 2 XII 2020).
- Wiater P., *Narty w Karkonoszach – rys historyczny*, <https://www.e-szklarska.com/narty.php> (dostęp: 8 VII 2021).
- Wielkie plany na Dolnym Śląsku – Lubawka czolowym ośrodkiem skoków narciarskich*, <https://www.skijumping.pl/wiadomosci/29500/wielkie-plany-na-dolnym-slasku---lubawka-czolowym-osrodkiem-skokow-narciarskich/> (dostęp: 8 VII 2021).
- Z dziejów sportów zimowych w Kotlinie Jeleniogórskiej*, [w:] *Wystawa stała*, http://www.muzeumsportu.org/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=1&Itemid=3&lang=pl (dostęp: 2 XII 2020).
-

Notka o autorce:

Julia Panicz – absolwentka studiów licencjackich kierunku dziedzictwo kultury materialnej – ochrona, promocja, gospodarowanie na Uniwersytecie Wrocławskim.

Zainteresowania badawcze: historyczne obiekty sportowe, historia sportów, fotografia, kultura materialna.

julia.panicz@outlook.com